

АНОТАЦІЯ

Сабадаш Л. О. Моніторинг економічної стійкості підприємства в кризових умовах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 – Економіка (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2020.

Дисертацію присвячено теоретичному обґрунтуванню та удосконаленню наукових положень, методичного забезпечення і розробленню практичних рекомендацій з моніторингу економічної стійкості підприємства в кризових умовах.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади моніторингу економічної стійкості в кризових умовах» уточнено теоретичне забезпечення та змістовна сутність економічної стійкості промислового підприємства, її понятійний базис у сучасних умовах економіки. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття економічної стійкості показав доцільність її розуміння як важливої характеристики діяльності підприємства, забезпечення якої надасть можливість протидіяти негативному впливу факторів нестабільності та забезпечити нормальне функціонування підприємства, ефективність його діяльності та розвиток, що при кризових умовах служить основною умовою гомеостазу підприємства із зовнішнім середовищем. Обґрунтовано змістовну модель економічної стійкості, до якої крім структурних складових (фінансова, виробнича, маркетингова, інвестиційно-інноваційна, техніко-технологічна, ринкова, організаційна стійкості) входить уточнений перелік інструментів, методів забезпечення, позитивних та негативних факторів впливу на економічну стійкість. Визначено пріоритет фінансової, виробничої та інвестиційної складових в структурі економічної стійкості підприємства в сучасних умовах.

Забезпечення економічної стійкості підприємства потребує постійного її моніторингу, який в сучасних умовах є системою, що базується на взаємозв'язку підсистем, а саме: спостереження, оцінювання, аналізу, обліку, контролю, які комплексно реалізують його функції та формують інформаційне підґрунтя для розроблення організаційно-економічних заходів підтримки стійкості. Обґрунтовано, що система моніторингу має відповідати таким вимогам, як об'єктивність, достовірність, динамічність, гнучкість. Уточнено рівні моніторингу на підприємстві щодо їх суб'єктів, визначено переваги та недоліки кожного з них. Окреслено перелік нормативно-методичної документації, яку доцільно використати як правове підґрунтя для моніторингу економічної стійкості підприємства.

В роботі визначено кризові умови підприємства як сукупність протиріч у його нормальній життєдіяльності, які викликані негативним впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, що безпосередньо загрожують економічній стійкості підприємства та з часом можуть призвести до його руйнування. На основі аналізу науково-практичної, вітчизняної нормативно-правової літератури систематизовано зовнішні та внутрішні причини виникнення кризових умов на підприємстві, ознаки кризових умов, шляхи виходу, наслідки.

У другому розділі дисертації «Оцінювання складових економічної стійкості підприємства у кризових умовах для їх моніторингу» розроблено методичне забезпечення оцінювання складових економічної стійкості підприємства в кризових умовах для їх моніторингу. Аналіз відомих вітчизняних вчених щодо закономірностей змін значень, співвідношення макроекономічних показників дозволив обґрунтувати структурний динамічний норматив економічної стійкості України в кризових умовах. На основі використання таксономічного показника розвитку визначено інтегральний показник загального рівня економічної стійкості країни. Для підвищення об'єктивності визначення рівня економічної стійкості

рекомендовано його аналіз здійснювати з урахуванням значень інтегрального показника структури економічної стійкості.

На основі аналізу законів та закономірностей в економіці здобувачем обґрунтовано структурний динамічний норматив економічної стійкості макросистеми (країни) та мікросистеми (підприємства) в кризових умовах, який базується на врахуванні співвідношення темпів зміни показників, які відображають економічну стійкість відповідних систем.

Для оцінювання економічної стійкості промислового підприємства обґрунтовано систему частинних показників, яка структурована за складовими (фінансовою, виробничою, інвестиційною). Загальний рівень економічної стійкості підприємства доцільно визначати за інтегральним показником, який обчислюється за методом побудови таксономічного показника розвитку. В системі моніторингу економічної стійкості підприємства в кризових умовах оцінювання її загального рівня слід доповнювати оцінюванням рівня її структури.

В дисертації розвинуто оцінювання впливу факторів на економічну стійкість промислових підприємств в кризових умовах, яке передбачає визначення позитивних та негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища та терміну їх дії на основі врахування лагового впливу. Процес оцінювання рекомендується здійснювати за етапами: 1) визначення складу основних факторів внутрішнього середовища; 2) виявлення латентних факторів внутрішнього середовища підприємства; 3) аналіз впливу латентних факторів та факторних ознак внутрішнього середовища на рівні складових, загальний та структурний рівень економічної стійкості; 4) аналіз впливу позитивних та негативних факторів внутрішнього середовища, які мають лаги дії; 5) виявлення латентних факторів зовнішнього середовища; 6) аналіз впливу латентних факторів, факторних ознак зовнішнього середовища на рівні складових, загальний та структурний рівень економічної стійкості; 7) аналіз позитивних та негативних факторів зовнішнього середовища, які мають лаги дії; 8) формування системи факторів внутрішнього та

зовнішнього середовища, які забезпечують економічну стійкість підприємства та які негативно впливають на неї.

В третьому розділі дисертації «Інформаційно-методичне забезпечення моніторингу економічної стійкості підприємства в кризових умовах» сформовано методичне забезпечення моніторингу економічної стійкості підприємства, що ґрунтується на технології моніторингу, яка містить такі етапи: 1) визначення цілей моніторингу економічної стійкості; 2) підбір інструментів для проведення моніторингу; 3) організація моніторингу економічної стійкості (спостереження тенденцій змін значень показників моніторингу, оцінювання рівнів економічної стійкості, визначення, аналіз та контроль відхилень досягнутих значень в ієрархічній системі показників від встановлених; оцінка факторів впливу на економічну стійкість підприємства); 4) формування рейтингу показників; 5) прогнозування значень показників моніторингу для встановлення тенденцій їх подальших змін; 6) розроблення організаційно-економічних заходів підвищення економічної стійкості.

Здобувачем сформовано інформаційне забезпечення моніторингу економічної стійкості підприємства в кризових умовах, яке містить рекомендації щодо складу та аналітичного виразу показників, їх документальної обґрунтованості. Обґрунтовано доцільність розширення системи показників моніторингу економічної стійкості підприємства нефінансовими показниками. Сформовано рекомендації використання діючих форм звітності на підприємстві для організації системи моніторингу його економічної стійкості. Розроблено форму «Звіт показників моніторингу економічної стійкості машинобудівних підприємств», яку доцільно використовувати при визначенні та формуванні стратегій підприємства в кризових умовах. Обґрунтовано практичні рекомендації визначення шляхів забезпечення економічної стійкості підприємства в кризових умовах на основі результатів її моніторингу.

Практичне значення одержаних наукових результатів дисертації підтверджується довідками про впровадження у діяльності на підприємствах. На ТОВ «Петрометал Україна» апробовано методичні розробки оцінки впливу факторів на економічну стійкість підприємства в кризових умовах та пропозиції щодо інформаційно-аналітичної підтримки управління економічною стійкістю підприємства впроваджено в роботу (довідка № 385 від 15.06.2020 р.), на ПП «Лубнимаш» прийняті до впровадження методичний підхід до моніторингу економічної стійкості підприємства в кризових умовах, а також розроблена автором технологія моніторингу економічної стійкості підприємства в кризових умовах (довідка № Н-03/1-304 від 02.06.2020 р.) і в навчальному процес Харківського національного університету імені Семена Кузнеця використовується методичне забезпечення оцінки впливу факторів на економічну стійкість підприємства в кризових умовах, яке передбачає визначення позитивних і негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища та терміну їх дії на основі лагового впливу (довідка № 20/86-31-114 від 18.06.2020 р.).

Ключові слова: економічна стійкість, технологія моніторингу, оцінювання економічної стійкості, структурний динамічний норматив економічної стійкості, методичне забезпечення моніторингу, інформаційне забезпечення, економічна стійкість в кризових умовах.

SUMMARY

Sabadash L. O. Monitoring of economic stability of the enterprise under crisis conditions. – Qualifying scientific work is on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the Doctor of Philosophy in a specialty 051 – Economics (05 – Social and Behavioral Sciences). – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The dissertation is devoted to the theoretical substantiation and improvement of scientific positions, methodical maintenance and development of practical

recommendations on monitoring of economic stability of an enterprise under crisis conditions.

The first section of the dissertation "Theoretical foundations of monitoring economic stability in crisis conditions" clarifies the theoretical support and substantive essence of the economic stability of an industrial enterprise, its conceptual basis in modern economic conditions. Analysis of theoretical approaches to defining the concept of economic stability showed the feasibility of understanding it as an important characteristics of the enterprise, which will counteract the negative impact of instability and ensure the proper functioning of the enterprise, efficiency and development, which in crisis is the main condition for homeostasis with external environment. A meaningful model of economic stability is substantiated, which in addition to structural components (financial, production, marketing, investment and innovation, technical and technological, market, organizational stability) includes a refined list of tools, methods of provision, positive and negative factors influencing economic stability. The priority of financial, production and investment components in the structure of economic stability of the enterprise in modern conditions is determined.

Ensuring the economic stability of the enterprise requires constant monitoring, which in modern conditions is a system based on interconnection of subsystems, namely: observation, evaluation, analysis, accounting, control, which comprehensively implement its functions and form the information basis for the development of organizational and economic measures to maintain sustainability. It is justified that the monitoring system must meet such requirements as objectivity, reliability, dynamism, flexibility. The levels of monitoring at the enterprise in relation to their subjects are specified, the advantages and disadvantages of each of them are defined. The list of normative-methodical documentation which is expedient to use as a legal basis for monitoring of economic stability of the enterprise is outlined.

The paper identifies the crisis conditions of the enterprise as a set of contradictions in its normal life, which are caused by the negative impact of

external and internal environmental factors that directly threaten the economic stability of the enterprise and over time can lead to its destruction. Based on the analysis of scientific and practical, domestic legal literature, the external and internal causes of crisis conditions at the enterprise, signs of crisis conditions, ways out, consequences are systematized.

In the second section of the dissertation "Assessment of the components of the economic stability of an enterprise in crisis conditions for their monitoring" the methodical maintenance of an estimation of components of economic stability of the enterprise under crisis conditions for their monitoring is developed. The analysis of well-known Ukrainian scientists on the patterns of changes in values, the ratio of macroeconomic indicators allowed to substantiate the structural dynamic standard of economic stability of Ukraine under crisis conditions. Based on the use of taxonomic indicator of development, an integrated indicator of the general level of economic stability of the country is determined. To increase the objectivity of determining the level of economic stability, it is recommended to analyze it taking into account the values of the integrated indicator of the structure of economic stability.

Based on the analysis of laws and patterns in the economy, the applicant substantiates the structural dynamic standard of economic stability macrosystems (countries) and microsystems (enterprises) under crisis conditions, which is based on the ratio of rates of change of indicators that reflect the economic stability of the respective systems.

To assess the economic stability of an industrial enterprise, a system of partial indicators is substantiated, which is structured by components (financial, production, investment). The general level of economic stability of the enterprise should be determined by the integrated indicator, which is calculated by the method of constructing a taxonomic indicator of development. In the system of monitoring the economic stability of the enterprise under crisis conditions, the assessment of its overall level should be supplemented by assessing the level of its structure.

The dissertation develops an assessment of the impact of factors on the economic stability of industrial enterprises under crisis conditions, which involves determining the positive and negative factors of the internal and external environment and their duration based on the lag impact. The assessment process is recommended to be carried out in stages: 1) determining the composition of the main factors of the internal environment; 2) detection of latent factors of the internal environment of the enterprise; 3) analysis of the influence of latent factors and factor features of the internal environment on the level of components, general and structural level of economic stability; 4) analysis of the influence of positive and negative factors of the internal environment, which have lags of action; 5) detection of latent environmental factors; 6) analysis of the influence of latent factors, factor features of the external environment on the level of components, general and structural level of economic stability; 7) analysis of positive and negative environmental factors that have lags of action; 8) the formation of a system of factors of internal and external environment that ensure the economic stability of the enterprise and that negatively affect it.

In the third section of the dissertation "Information and methodological support for monitoring the economic sustainability of an enterprise in crisis conditions" the methodical maintenance of monitoring of economic stability of the enterprise based on monitoring technology, which contains the following stages: 1) determination of the objectives of monitoring economic stability; 2) selection of tools for monitoring; 3) organization of monitoring of economic stability (observation of tendencies of changes of values of indicators of monitoring, estimation of levels of economic stability, definition, analysis and control of deviations of the reached values in hierarchical system of indicators from the established; assessment of factors of influence on economic stability of the enterprise); 4) formation of a rating of indicators; 5) forecasting the values of monitoring indicators to establish trends in their further changes; 6) development of organizational and economic measures to increase economic stability.

The applicant has formed information support for monitoring the economic stability of the enterprise under crisis conditions, which contains recommendations on the composition and analytical expression of indicators, their documentary validity. The expediency of expanding the system of indicators for monitoring the economic stability of the enterprise by non-financial indicators is substantiated. Recommendations for the use of existing forms of reporting at the enterprise to organize a system for monitoring its economic stability. The form "Report of indicators of monitoring of economic stability of the machine-building enterprises" which is expedient to use at definition and formation of strategies of the enterprise in crisis conditions is developed. Practical recommendations for determining ways to ensure the economic stability of the enterprise under crisis conditions based on the results of its monitoring are substantiated.

The practical significance of the obtained scientific results of the dissertation is confirmed by certificates of implementation in the activities. Methodological developments for assessing the impact of factors on the economic stability of the enterprise in crisis conditions and proposals for information and analytical support for managing the economic stability of the enterprise have been tested of LLC "Petrometal Ukraine" (reference № 385 from 15.06.2020), at PE "Lubnymash" adopted a methodical approach to monitoring the economic stability of the enterprise in crisis conditions, as well as developed by the author technology for monitoring the economic stability of the enterprise in crisis conditions (reference № H-03 / 1-304 from 02.06.2020) and in the educational process Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics uses methodological support to assess the impact of factors on the economic stability of the enterprise in crisis conditions, which involves determining the positive and negative factors of internal and external environment and their duration on the basis of lag impact (reference № 20 / 86-31-114 dated 18.06.2020).

Key words: economic stability, monitoring technology, assessment of economic stability, structural dynamic standard of economic stability, methodical

support of monitoring, information support, economic stability under crisis conditions.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті, у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Malyarets L. M., Barannik I. O., Sabadash L. O., Grynko P. O. Modeling the Economic Sustainability of the Macro System (for Example Ukraine). *Montenegrin Journal of Economics*. 2019. Vol. 15. № 3. P. 23–35. URL: http://www.mnje.com/sites/mnje.com/files/023-035_-ludmila_malarec_et_al.pdf. (Scopus).

Статті у фахових виданнях і наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

2. Малярець Л. М., Сабадаш Л. О. Оцінювання економічної стійкості промислового підприємства в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету*. 2019. Том 24. Вип. 3 (76). С.113–119. URL: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/visn_econom_24_3\(76\).pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/visn_econom_24_3(76).pdf). (Index Copernicus).

3. Сабадаш Л. О. Оцінювання факторів впливу на економічну стійкість підприємства в кризових умовах. *Інноваційна економіка*. 2020. № 1-2 (82). С. 117–124. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/516/578>. (Index Copernicus).

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

4. Назарова Г. В., Сабадаш Л. О. Відповідність споживчого кошика потребам українців як умова економічної стійкості країни. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2017. № 1 (50). С. 36–42. URL: <http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/1-2017.pdf>.

5. Сабадаш Л. О. Аналіз визначення поняття «криза» в сучасних економічних концепціях. *Управління розвитком*. 2017. № 3-4 (189-190). С. 74–81. URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/UR_03-04_2017.pdf.

6. Сабадаш Л. О. Уточнення змістовної сутності економічної стійкості підприємства в сучасних умовах. *Управління розвитком*. 2018. № 2 (192). С. 74–80. URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/UR_02_2018.pdf.

Розділ монографії:

7. Малярець, Л. М., Міненкова О. В., Сабадаш Л. О. Методичне забезпечення оцінки і аналізу діяльності підприємства. *Моделювання в оцінці та аналізі діяльності підприємства*: монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. Розділ 4. С. 155–193.

Тези доповідей і матеріали конференцій:

8. Сабадаш Л. О. Технологія моніторингу в управлінні діяльністю підприємства. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 30-31 березня 2017 р.). У 2-х частинах. Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. Ч. 2. С. 93–94.

9. Сабадаш Л. О. Використання результатів моніторингу господарської діяльності підприємства для внутрішнього аудиту. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 1–2 червня 2017 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. С. 155–157.

10. Сабадаш Л. О. Вибір математичних методів і моделей для моніторингу економічної стійкості підприємства. *Економіка, фінанси, облік та управління: оцінка та перспективи розвитку в Україні та світі*: матеріали

міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 22 грудня 2017 р.). Полтава: Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2017. С. 61–63.

11. Сабадаш Л. О. Аналіз наукових підходів щодо сутності економічної стійкості. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. С. 250–251.

12. Сабадаш Л. О. Вибір методів та інструментів для визначення та управління економічною стійкістю. *Світ економічної науки. Випуск 11*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Тернопіль, 19 лютого 2019 р.). Тернопіль: Наукова спільнота, 2019. С. 30–36.

13. Сабадаш Л. О. Аналіз нормативно-правової бази здійснення моніторингу економічної стійкості підприємств. *Наука та технології в епоху інформаційного суспільства*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Бордо (Франція), 3 березня 2019р.). Бордо (Франція): Європейська наукова платформа, 2019. С. 24–26.

14. Dorokhov O. V., Sabadash L. O. Analysis of the internal factors of the formation of crisis conditions on the position of Ukraine in the global economy. *International congress on Business and marketing: International Scientific Conference (Istanbul, Turkey, June 13th – 15th, 2019)*. Istanbul, Turkey. 2019. P. 207–210.

15. Сабадаш Л. О. Обґрунтування структурного нормативу з метою моніторингу економічної стійкості підприємства. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 30 – 31 травня 2019 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2019. С. 155–157.

16. Sabadash L. O., Grynko P. O. The formation of a set of sing for modeling the evaluation of enterpriss. *International congress Imagination, creativity, design, development: International Scientific Conference (Sibiu, Romania, May 16th – 18th, 2019)*. Sibiu, Romania. P. 183–189.